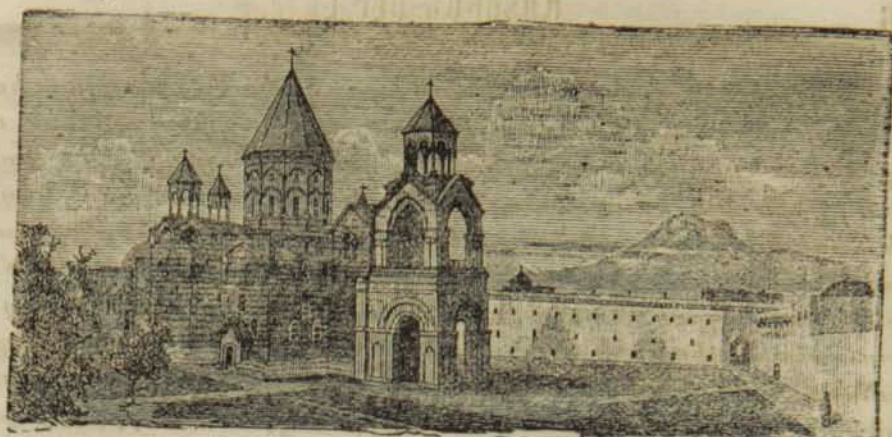

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԹԻԻ Ը.—ՇՐՋԱՆ ԺԳ.

1880

ՏԱՐԻ ԺԳ. ՕԳՈՍՏՈՍ 30.

ԱՍՏՈՒԱԾ ՍԷՐ Է՛

«Աստուած սէր է» Ինչպէս յաճախ է լսուում բեմերից քա-
րողիչների բերանից եւ քրիստոնեաների ազօթքների մէջ, ինչ-
պէս յաճախ է կրկնուում այս մեծ խօսքն, մարդկային երկչտ
սիրտը հանգստացնող այս միակ խօսքն: Բայց որչափ քիչ մար-
դիկ են այդ խօսքն ու նորա միտքը հասկացողները: Եւ «ըն-
դէպէն էն այս երջանիւն-նէն պարզեալ իօռիւն կարարեալ հա-
տարացսցնէրն:

Այս խօսքն է ասոււմ ու հաստատոււմ ամբողջ աշխարհս,
թէ երկնքում, թէ երկրիս վերայ. բնութեան բոլոր օրէնքները
վկայութիւն են տալիս—, մեր բանական միտքը հրամայումէ ըն-
դունել—, Յիսուսի Քրիստոսի մեզ յայտնածները քարոզում են
ու խրատում մեզ —, բայց ինչպէս անհաստատ է շատ ու շատ
մարդի հոգու մէջ այս հաւատը, ինչպէս խոր չէ տպաւորւած,
խոր արմատ չէ բռնած մեր սրտի մէջ:

Աւետարանի քարողիչները ուրախ ուրախ տարան, տարա-
ծեցին այս մեծ խօսքը աշխարհիս ազգերի մէջ, բայց այնպէս է
երեւում, որ աշխարհիս շատ ու շատ զարհուրելի իրողութիւն-
ներն հակառակ են այս խօսքին: Մահկանացու մարդկութիւնը,
դեռ եւս շատ հին ժամանակներից սկսած, տեսաւ երկիրներ,
թագաւորութիւններ, քանդող, տակն ու վերայ անող սարսա-
փելի պատերազմներ, որ շատ ու շատ ազգերի ամեն ուրախու-
թիւնները սրտերի մէջ մեռցրին. այս պատերազմներն Աստուծու
հրամանով դուրս եկան, բայց իրեանց զարհուրելի լինելովը

մարդիկների սիրտը այնպիսի ահ ու դող ընկաւ, որ սարսափում էին իւրեանց մտքից անցկացնելու, որ այս չարիքը ամենին սիրող Աստուծուց լինի, ամենին սիրող Աստուծու կամքովն պատահում լինին այդ ու այդպիսի սարսափելի փորձանքները: Տեսանքի հեղեղների ամբողջ երկիրներ կուլ տալը, տեսան երկրի հաստատ հիմունքը գեանաշարժից սասանելը եւ անթիւ անհամար բազդաւոր ապրող ընտանիքների կեանքը մի րոպէի մէջ ոչնչանալը, տեսան լեռների կտոր կտոր լինելն ու փուլ գալը եւ բազմամարդ երկիրների իւրեանց փլատակների տակ յախտեան ծածկելն ու թաղելը, տեսան նաւերը ծովի մէջ մրրիկից անդունդը գնալը, տեսան ժամտախտից ու նման ցաւերից, կամ սով ընկնելուց ամբողջ թագաւորութիւնների անապատ դառնալը, եւ կասկածանքով հարցնում էին թէ մի՞ թէ այս դարհուրելի պատահմունքը կարող են լինել Աստուծուց, Որը բոլորովին սէր է:

Այ տեսելով, ձայն էր տալիս նոցա սիրտը: Զանք էին անում, իւրեանց դեռ եւս կարճ ու խակ խելքովն որ աշխարհիս կառավարութեան մէջ երեւեցած միմեանց հակառակ պատահմունքներին խելք հառցնեն, հասկանան: Եւ այն մութին եկան, որ սկսեցին հաւատալ որ ոչ թէ ամենին եւ ամենայն իւր արարած սիրող մի Աստուած կայ միայն, այլ բացի նորանից մի շար է—Բէ—ն եւս կայ, որ նորա բարութեանը ընդդէմ ու հակառակ է եւ նորա հետ միշտ պատերազմի մէջ է: Այսպէս մարդկային երեւալայական երեւակայութեան ոյժը ստեղծեց էր—Աստուծոյ—Բէ—ն գրեթէ համազօր, եւ երկուսին եւս իրրեւ միմեանց թշնամի էակներ ու զօրութիւններ բազմեցրեց բոլոր աշխարհիս թագաւորութեան տախտի վերայ: Կարգիկ Բարեւ Աստուծոյն սիրում էին եւ նորան զոհեր էին բերում իւրեանց շրնորհակալութիւնը յայտնելու համար, բայց միեւնոյն ժամանակ աստուծոյն եւս վախենում էին, որ իւրեանց վայելած բոլոր օրհնութիւններն ու բարօրութիւնը կրկին անգամ անէծքի ու սեւ օրերի կարժէք դարձնել:

Այսպէս էին իւրեանց բացատրում գեռ եւս շատ հին ժամանակներում քանի քանի ազգեր աշխարհիս մէջ եղած չարի գոյութիւն ու ծնունդը եւ Աստուծու մեծութեանը վերայ իւրեանց ունեցած խեղճ ու ազքատ գաղափարներով չէին կարողանում բերել, համաձայնեցնել Աստուծու սիրոյ հետ չարի ծագումն:

Աստուծու ամենակարողութեան եւ ամենիմաստութեան հետ չյարմարելու եւ չհամաձայնեցնելու այս գաղափարը մեր օրերում տեղ չունի: Աստուծուց դուրս Աստուած չկայ: Միայն նա է իրաւունք ու իշխանութիւն ունեցողը կենդանիների եւ մեռածների վերայ: Նա միայն է աշխարհների վիճակը կարգադրողը, անօրինողը:

Այսպէս է մտածում քրիստոնեան: Բայց դժբաղդարար, շատ քրիստոնեաների գաղափարը ամենին ու ամեն արարած սիրող

կապարէալ էւի, որի մէջ մարդկային ոչ մի թոյլ ու վատ կողմը չկայ, ոչ բարկութիւն, ոչ վրէժխնդրութիւն, ոչ ատելութիւն, եւ ոչ եւս կարելի է, որ գանձի այգալիսի մի բան Նա ինքն է, որ պարտաւումէ մարդի մէջ անգամ այսպիսի կիրքերի երեւան դաւր —, ուր մնաց որ գերագոյն Նալի վերայ, նորա վերայ որ միայն սրբութիւն է ու սուրբ, վայելուչ ու գովական համարէր:

Ի՞նչպէս ուրեմն եթէ որ Աստուած միայն սիրել ունի ու բընաւ չէ բարկանում, չարն ի՞նչպէս է ուրեմն աշխարհիս մէջ ծնւել: Ա՞յլ է ուրեմն այս այն մեր անբաղատութեան ու քաշած ցաւերի պատճառն: Այսպէս է հարցնում կասկած տանող քրիստոնեան, այս հարցումն է անում նոյնպէս ցաւ քաշող մարդրն, որ իւր ամեն տեսակ անբաղդութիւնները ուրիշ կերպ իւրեան մեկնել, հասկացնել չէ կարողանում: Եթէ որ ամեն բան ստեղծողն Աստուած է, չարն եւս Նա չէ՞ ստեղծել արգեօք: Աւ ի՞նչպէս պէտքէ համաձայնեցնեմ ես այս Նորա խմատութեան ու բարութեան հետ: մինչեւ անգամ, միայն Նորա արգարութեամբ հետ:

Ի՞նչ պատասխան պէտքէ տամ քեզ, այ կասկածանքովդ ինչքեզ քեզ ուտող մարդ, մի բան միայն կարող եմ քեզ ասել. Բ՛արք աշխարհէն մէջ ոչ մի չար չկայ Բայ է Բեդէն: Աւ մեզքը մարդիս գործն է. պատճառ որ Աստուծու իւրեան տուած ազատ կամքովն կարող է բնորել բարին կամ չարն, ուղիղ կամ ծուռ բանն: Եւ որովհետեւ Աստուծու ամեն ստեղծածները բարի են, դորա համար վատը, ծուռը ինքն իւրեան ջոկվումէ, բաժանվում է եւ երբ որ մարդս չարն է կամենում, նորա ցաւն զգումէ. բայց այդ ցաւը նորա բարուն համար, որ ուղղվի լուանայ, որ նա այնուհետեւ Աստուծու կողմից բոլոր աշխարհիս մէջ սահմանած կարգերի ընդդէմ չգործէ. բայց Աստուծու դրած կարգերն միայն անկեղծան բնութեան համար սահմանած օրէնքները չեն, այլ եւ մեր համար են, մեր կենդանի բնութեան մէջ:

Ո՞րքն է ինչպէս էն, որ քեզն Բըր աշխարհ ցաւերի պատճառն, որովհետեւ մեր կիրքերին հնազանդելով, նոցա ստորագրվելով, Աստուծու դրած ու սահմանած միշտ հաստատուն, անփոփոխ ու յաւիտենական օրէնքների եւ կարգի հետ պատերազմում ենք: Ընդդէմ գնալով, ընդդէմը անելով: Այսպէս երեխայն ինքն է իւր քաշած ցաւի պատճառն, որ անփորձութեամբ ու խելքը չկրտրելովն, վտանգաւոր գործիքներով իւրեան վնաս է բերել, կամ վիրաւորել. բայց նորա քաշած այս ցաւն բարերար ուսուցիչ է դառնում իւր համար զգուշութիւն սովորեցնելով իւրեան: Այսպէս երեխայն ինքն է իւր քաշած նեղութեան պատճառն, երբ որ խօսք չսկիւղի, իւր տաճն անելով, կամ թեթեւամտութեամբ այնպիսի բան է կերել, որ իւր առողջութեանն վնաս պէտքէ բերէր, բայց այս նեղութեանն, որ քաշումէ, բարերար մի ուսուցիչ կդառնայ իւր համար, որ խելք սովորէ մտքին եկածը չանէ:

Երկնային կարգադրութիւններն երկրիս համար այն են, որ մենք քանի գնանք, աւելի իմաստուն լինինք, քանի գնանք, աւելի առաքինի ու Աստուծո՛ւ հնազանդ եւ հաւատարիմ լինինք։ Նեղութիւնն ու ցաւը մարդկային ազգին ճանապարհը դէպ ի կատարելութիւն գնալու ցոյց տաւորներն են։ Եւ եթէ որ ոչ մի ժամանակ քարոզող եւս եղած չլինէր մարդիկներին թէ իմաստուն եւ առաքինի պէտքէ լինին, անխղաւ բնութիւնն, որ մեզ Աստուած յայտնող է, կարող էր մեզ ստորեցնել։

Երա՛ւ է, մեր կեանքի մէջ այնպիսի ցաւեր ու նեղութիւններ եւս կան, որ ամենեւին մեր արածների հետեւանքն չեն ու չպիտի համարվին։ Երբ որ կարկուտը ցանք փչացնումէ, պատերազմին մեր աները դատարի ու անբնակ թողնում, ժանտախտը, ժանտամահը երկիրներ է անապատ դարձնում — ի՞նչ կգայ արդար մահկանացու մարդիս ձիւղիցն բնութեան անդիմադրելի ու ժի առաջին, Ամենակարողի զօրութեան առաջին։ Եւ դարձեալ ամենամարտը սէր է Աստուծո՛ւ։ Այո՛, ամենամարտը սէր է Նաբնա-Բեան (աշխարհիս) ձեջ պարահաժ ու պարհա-Բեան ձեջ գրեալ աթենալորձանիլ, աթենալորհա-բեյի պարահաժ-նէի ձեջն է ու։

Պատճառ որ այս ամենայն եղած յեղափոխութիւնները, երբ որ լաւ խելքի տակ ենք ձգում, ի՞նչ է դուրս գալիս փրօքը, ի՞նչ է փչացել, ոչինչ, հոգն ու մոխիրը, քիչն — մարդիս անկենդան մարմինը։ Ինչն է՛, իւր անմահ հոգին չէ։ Եւ ո՞վ է, որ աշխարհիս ամեն վատ բանին վերջն եւս վատ բան համարէ, խօսքս մարդիս մահի վերայ է։ Երկրաւոր կեանքի վերջն չէ՝ արդեօք մարդիս մահն, եւ մեր աւելի բարձր գոյութեան յայտնվիլն, մեր աւելի լաւ կեանքի սկսվիլն։ Արեւմտ, եթէ որ հազարաւոր բիւրաւոր մարդիկ, հայրերն իւրեանց զաւակների հետ պատկիւր մարդիկը իւրեանց կանանց հետ բնութեան մի ստատիկ մեծ ու զօրաւոր պատահմունքով նախախնամութեան անքննելի խորհրդովն ու կամեցողութեամբը միեւնոյն բողբէ մէջ մեռնեն, խկը որ նայես այդ տեսակ մահին ու մի հիւանդութեամբ մարդիս մեռնելու մէջ մի մեծ զանազանութիւն կայ արդեօք։ Յանկարծ աշխարհիս երեսից սրբիւր, անյայտացող այն շատ մարդիկը մի քանի տարուց յետոյ իւրեանց յաւիտեանական Հօր մօտն նայնպէս գնալու չէին արդեօք։ Արեւմտ եթէ որ մահը, մեռնելը մի վատ բան չէ, մի չարիք չէ, բիւրաւոր մարդիկ յանկարծ կուլ տաւոր երկրաշարժը, ամենայն բան ծածկող, խեղաող, փչացնող ջրի հեղեղը եւ մարդիս կեանքը ոչնչացնող ամեն մի ուրիշ պատահմունք ինքն իւրեան մի վատ բան, մի չարիք չէ։ Այս պատահմունքից յետոյ կենդանի մնացողների համար միայն դարհուրելի բան է ինչ որ իւրեանց աչքովն տեսնում են, կամ երբ որ միտքներն բերում թէ ինչեր եղան, ինչ բաներ պատահեցան։ Եթէ որ հաջնես թէ ինչի համար է նոցա այդպէս թաւում, պատասխանն այն է թէ, մահկանացու մարդս այդպիսի դիպումներումն է ցոյց տալիս իւր տկար։

չգլխին մի արարած լինելը եւ ամենաբարձրեայ Աստուծու առաջին դողալն։ Եթէ մի այսպիսի պատահմունքի պատճառով իրաւունք համարէինք մեզ կասկածել Աստուծու սիրոյ վերայ, այս ժամանակ ամեն մի մարդի մասն եւս նոյն իրաւունքը պէտք էր տար մեզ այդպիսի կասկածանքի։ Այլ այնքան խելքը մէկ կողմի դրած մարդ կլինէր, որ ուրանար Աստուծու սէրը նորա համար, որ մարդիկ իրեանց նշակութեան են մօտենում։

Եւանդ ի-բեանց Բեդ-ուր լինելու արեւելեան Բաներ Բաների ցան շատ անգամ աւելի սարսափելի է, քան թէ ի-բեանց Բանը Բանի լինելը, որ ճանաչ է։ Բայց այս մարմնաւոր ցաւը, որ իւր հիմնունի բնութեան կարգադրութիւնների մէջն, առիթ է կարող տալ մեզ մեր միտքից հնարելու այնպիսի մի բան, որ Աստուծու համար իբր թէ մի զուարճութիւն է անգթութիւնը, մարդիկների տանջելը։ Ամենայն չարչարանքների, որ քաշումենք մենք, մի մեզ պատահած անբաղդութիւնից, կամ մի հիւանդութիւնից, Աստուծուց նորա համար են մեր գլխին գալիս, որ մեզ խրատեն եւ ցոյց տան, որ Աստուած մեզ երեսիցն է ձգել։ Այլ մեզ սիրում է ու մեր ուղղվելն ու լաւանալն է կամենում։ Թէեւ մենք մեր քաշածների բարեբար ներգործութիւնը ամեն անգամ խելոյն չենք հասկանում, մանաւանդ բան չենք հասկանում այն միջոցին, երբ որ այդ փորձանքը դեռ եւս նոր է մեզ պատահած լինում։ Բայց այս ժամանակ աւելի լաւ հասկացած կլինինք, երբ որ մեր գլխին եկածից ինքներս մեզ աւելի իմաստուն եւ աւելի բարեպաշտ մարդ դարձած տեսնենք։ Պէտք է այսպիսի ցաւերի օրեր ու շաբաթներ երբեմն պատահին մահկանացու մարդիս կեանքի մէջ, որ մինչեւ ցայժմ իւր բռնած ճանապարհ ուժով կտրեն, նորա ձգտումների, մտքերի, ջանքերի առաջն յանկարծ բռնեն, նորան կանգնեցնեն, կամ նորա ձեռները թուլացնեն, կամ նորան խոր թմրութիւնից դարձեցնեն, կամ նորա փռչին վերայիցն մի թափ տան։ կամ թէ նորա միտքը ձգեն, ինչ որ հպարտանալովն մոռացել էր, որ Աստուած կայ, յաւիտենական կեանք կայ։

Այս աշխարհիս կեանքի հանգամանքների մէջ մեր ցաւեր ու նեղութիւններ քաշելով, փորձածն ու իմացածը միշտ իմաստութեան բարեբար ուսուցիչներ են մեզ համար։ Նոքա միտներըս են ձգում մեր պարտականութիւնը թէ ինչ աչքով պէտք է նայենք այս աշխարհիս վերայ, թէ ինչպէս փոփոխական, անհաստատ, անցաւոր ոչինչ է ամեն բան, ինչ հոգիցն ու հոգ պիտի դառնայ։ Մեր քաշածները մեր աչքի առաջն են գնում մեր պարտականութիւնը, որ շատ մեծ բան չհամարենք աշխարհիս մէջի բաներն, այլ մեր հոգին բարձրացնենք դէպի անփոփոխ, յաւիտենականն ու Աստուածայինն։ Այլ որ իւր քաշածների մէջ այս է սովորում, այն մարդին երբէք չեն կտորի բոլորովին ոչ աղքատութիւնը, ոչ հիւանդութիւնը, ոչ աչքից ընկնելը, կամ մարդի կարգում չհամարվելը, ոչ սիրեկանների մահն եւ ոչ

ուրիշ անբաղդութիւնները: Նա այս աշխարհիս ժամանակաւոր բաղդաւորութեան խաղից բարձր է: Եւ գիտէ: որ Աստուծու արածը բարի է:

Անտարակոյս, բարձրեալ Աստուծու սիրոյ էութիւնից դուրս բան չենք կարող համարել եւ մի պատժող արդարութիւն եւս: Քրիստոս մեր Տէրն, որչափ որ սրբող ու պայծառ կերպով յայտնեց մեր երկնաւոր Հօր յաւիտենական ողորմութիւնն, նոյնչափ որոշ կերպով խօսեցաւ նաեւ բարու եւ չարի հատուցումն լինելու մասին: Բայց նա չխօսեցաւ հին հրէաների մտքովն ու նոցա ունեցած գաղափարովն թէ «Աստուած բարկացող է: Հայրերի վատ գործերի պատիժն նոցա որդիների քաշել տուող մինչեւ երրորդ կամ չորրորդ պորտ»: այլ նորա ասածներն միշտ այն միտքն ունէին թէ Աստուծու համատարած սէրն, մի դատարակող գործունէութիւն է: Չուր տեղը չէ բանեցնում նա Հօր ու զաւակների սուրբ օրինակն, երբ որ Աստուծու ու մարդիկների հետ ունեցած յարաբերութեան վերայ է խօսում: Թէ եւ մի ազնիւ ընտանեկան կեանքի մէջ ծնօղներն իւրեանց զաւակներին սրտանց սիրումեն եւ նոցա համար ամենայն բան, մինչեւ անգամ իւրեանց կեանքի բաղդաւորութիւն, նոցա սիրոյն դոհել յանձն կառնեն: Բայց նոցա այնպիսի երես միշտ չեն ցոյց տալիս, թէ նոցա ամեն արածին հաւան են: Երբ որ զաւակները մի սխալանք են ունենում, պէտքէ նոցա մեղադրեն, նախատեն ու պատժեն, եւ երբ որ նոցա սրտի մէջ արմատ բռնած յանցանքը պէտքէ նոցա մէջից հանեն, այն ժամանակ պէտքէ զօրաւոր եւ զգալի մի պատիժ տան նոցա: Բայց այն ժամանակ եւս պատիժ, բարկութիւն թափելու, կամ ատելութիւն ցոյց տալու համար չէ նոցա այդպիսի վարմունքն, այլ անուրանալի կերպով երեւումէ այս սէրն, որի նպատակը յանցանք ունեցողին ուղղել, լաւացնելն է: Այս երկրաւոր սիրոյ օրինակն ու նմանութիւն է տեսնում Քրիստոս մեր Տէրն մեր երկնաւոր Հօր կառավարութեան մէջ: Այո, կան եւ պատիժներ, որ Աստուծու արդարութիւնից պէտքէ ստանանք ու քաշենք, եւ պէտքէ քաշենք, որովհետեւ մենք ինքներս ենք Աստուծու արդարութեան այդ պատիժներն մեր գլխին բերել մեր յանցանքով: Երբ որ մի թեթեւամիտ տանտէր իւր ունեցածն, իւր չափից դուրս լաւ ապրելով, շռայլութեամբ ձեռիցն հանել, փչացրել է, մի բնական, Աստուծուց սահմանված կարգի հետեւանքն է, որ այնպիսի մարդը վերջը մեծ նեղութիւնների մէջ պէտքէ ընկնի, երբ որ մի անառակ մարդ իւր պատանեկութեան ոյժը անխնայ կերպով վատնել է, իւր հասակն առած օրերը տկարութիւնից պէտքէ դառնանան, երբ որ ոյժ ու իշխանութիւն բանեցնել սիրող, կուլի կամ չարութեան պատճառի ետեւից ման եկող մարդը արգէն բաւական երկար ժամանակ իւր մօտիկ մարդիկներին վիրաւորել, ցաւացրել է, վերջը վերջը բոլոր նորա դրացիներն, զգուելով, իւրեանց մէջից դուրս են ձգում: Երբ որ մի չար լե-

զուտ տեսակ տեսակ զրոյարտութիւններ յարմարեցնումէ ուրիշ-
 ների վերայ ու նոցա այրումէ, գալիս է նոյնպէս ժամանակը,
 որ նոյն բանն իւր գլխին է եւս գալիս, եւ այն ժամանակն է
 հասկանում նա թէ չարութիւններ անելը, ուրիշներին այրելը
 ինչպէս բան է: Ինչ չափով որ մենք չափումենք, նոյն չափովն
 եւս մեզ են չափում: Եւ ինչ որ կցանէ մարդս, այն կհնձէ:—
 Այս ասածներս միայն այս, այն մարդի վերայ չէ, այլ ամբողջ
 գերդաստանների ու ամբողջ ազգերի վերայ եւս: Երբ որ մի
 հասարակութեան, մի ժողովրդի մէջ մի սխալանք է պատա-
 հում, կամ մի յանցանք մի պակասութիւն են անում, պատիժն
 ամենքն են քաշում: Առաքինութիւնից օտարացած ու մոլու-
 թեան ինքն իւրեան տուած մի ընտանիք Աստուծու արդարութեան
 անփոփոխ օրէնքով կտրած անունով է փչանում, եւ մի ազգ
 որ մեղքերի մէջ է գլորված ու թաղված, բնական օրէնքի եր-
 րէք չթուլացող զօրութեամբ պէտքէ աշխարհիս երեսում չը-
 մնայ: Այսպիսի զգուշացնող օրինակներով լի է պատմութիւնն:
 Բայց հեռու լինի մեզանից, որ մենք սարսափելով մի այսպիսի,
 շատ անգամ դարհուրելի ու արիւնահեղ Աստուծու դատաստա-
 նից: մեր բնական առողջ մտքը խառնվելով, ազգերի վիճակը
 տնօրինողին իրեւ բարկացող ճանաչենք, թող թէ մեղադրենք:
 Նա խրատումէ սիրելուն համար եւ ճանապարհից գուրս եկած-
 ներին ու մոլորվածներին ուղիղ ճանապարհը բերելու համար,
 մոլորութիւնների մէջ կեղտոտվածներին նեղութիւնների կրա-
 կով դարձեալ մաքրելու համար: Այստեղ եւս պատմութիւնը
 բաւական օրինակներ է մեր առաջին գնում թէ ինչպէս շատ
 մեծ նեղութիւն եւ սաստիկ խայտառակող թշուառութիւն ա-
 ւելի փրկարար ներգործութիւն են ունեցել, քան թէ բաղդա-
 ւորութեան ամենայաւ օրերն: մեզ ցոյց է տալիս թէ ինչպէս
 այն թագաւորութիւններն, որոնց մէջ ամենայն բարձր ու ազ-
 նիւ մտածմունք եւ ամենայն միաբանութիւն, սէր, համաձայ-
 նութիւն կորել, վերացել էր, իւրեանց գլխին եկած դառն պա-
 տահմունքի հարուածներով դարձեալ գործ կատարելու
 բան առաջացնելու առաջվան ոյժն սէրն իւրեանց մէջ զարթել
 է: Շատ ու շատ անգամ այսպիսի յեղափոխութիւնը, այսպէս
 ամենայն բան գէպ ի լաւն փոխվիլը մէկ անգամից չէ լինում
 յանկարծ: քիչ է պատահում, որ մի քանի տասն տարիներ են
 վերան անց կենում ուր մարդիկ իւրեանց անբաղդ գրութեան
 մէջ մնումեն, մինչեւ որ աչքերը բացվումեն, տեսնումեն ու հաս-
 կանում իւրեանց ողորմելի դառն վիճակն եւ բարին մտածում:
 Այսպիսի լաւ ու մեծ փոփոխութիւնը մարդիս սրտի խորքում
 պէտքէ կերպաւորվի, ցաւեր քաշելով պէտքէ ծնվի: պատա-
 հում որ թուներն են վայելում իւրեանց մեծ հայրերի դառն
 փորձառութիւններով յառաջացրած բարիքի քաղցր պտուղնե-
 րն: Բոլոր մարդիս կեանքում աշխարհիս ուժից շատ ու շատ
 բարձր էութեան զօրութիւնը կզգանք, որ կայ. նորա անունը

սէր է։ Այս դօրուիտան ընդդէմ ոչ ոք մի բան անել չէ կարող, թէ՛ ով լինի լինի. թագաւորական գահի փերայնստած լինի, կամ աշխարհիս մէջ ամենից խելօքը լինի։ Նոյնպէս եւս ազգերը, որչափ եւս մեծ, որչափ եւս զօրաւոր լինին, այս գերագոյն զօրութեան տրած որոշման ընթացքն ու նպատակը իւրեանք կարգի դնել չեն կարող ոչ մի ժամանակ։ Ժամանակների անիւը պտոյտ տուողը ուրիշ ձեռն է, այս այն ձեռն է, որ երկինքն ու երկիրս է ստեղծել, եւ որ քամիներին ու ծովի հոսանքներին իւրեանց գնալու ճանապարհներն է ցոյց տալիս։ Այս գերագոյն զօրութեան անունը սէր է։

Մենք կարճատես մահկանացուներս չենք կարողանում Աստուծու կառավարութեան ու կարգադրութեանը րոպէներում խռտող, անց կացող արած ազդեցութեանն նայելով, կշռել, հասկանալ, այն շուտ անցնող րոպէների ազդեցութեամբ, որ մեզ, զաւ կամ ուրախութիւն են բերում։ Ամենայն բան սերտ կերպով կապիւմ է աշխարհիս կարգի հետ։ Այս րոպէիս մէջ պատահած բանը նախընթաց դարերի պտուղն է, եւ դորա հետեւանքն ապագայ. հաշուի տակ չբերելու շատ հեռու ժամանակներիցն եւս այն կողմն է անցկենում, ինչպէս որ ծովի մէջ ձըգած մի քարը ջրերը շարժ է տալիս ու այդ շարժումն մինչեւ միւս կողմի ամին է գնում, հասնում։ Այս պատճառով Աստուծու այս, այն գործը երկար ժամանակ մեզ համար անհասկանալի է մնում, շատ անգամ մենք չենք հասկանում, թէ ինչի համար մենք, կամ ուրիշներն այսպէս շատ բան պէտք է քաշենք։ Ցարինք անցնելուց յետոյ, երբ որ մեր գլխին բոլոր եկած բաների մեծիանց հետ կապ ունեցած պատահմունքից բաւական բանի խելք ենք կարողանում հասնել, այն ժամանակ ենք հասկանում թէ այս, այն մեզ պատահածը ինչ նշանակութիւն ունէր բոլոր մեր գլխին եկածների համար, եւ այս ժամանակ շնորհակալ ենք լինում այն բանի համար, որի վերայ գանգատ էինք անում առաջ։ Այսպէս այս ու այն բանը, որ մի ժամանակ քաշեցինք, մեզ պատահած անբաղդութիւն համարելով, այժմ երեւումէ, որ բաղդաւորութիւն էր. այս ու այն բանը, որով յողթիցանք, ընկճվեցանք, տեսնում ենք, որ մի գեղեցիկ յաղթութեան սկիզբն էր։ Յաւը, քաշելիքը կրթվելու եւ բան սովորելու միջոցներից ամենատարբն է մեր երկնաւոր Հօր ձեռին եւ մենք այն ժամանակ ենք ճշմարտապէս հասկանում, երբ որ խմտանանում ենք մեր յաւ խելք հասնելով թէ Աստուած սիրողների համար չար բան չկայ, ամեն պատահածը բարի է։

Աստուած սէր է։ Նա մեզ ուղարկեց Յիսուս Քրիստոսին, որ աս լոյսը մեր կեանքի մութն անապատների մէջն ծագի, ո՞վ է, որ նորանից աւելի չարչարանք ու դաւեր է քաշել բոլորովին արգար տեղը. բայց նա իւր խաչն անգամ Գողգոթայի սարն տարաւ, ուր որ իւր արիւնը պէտքէ թափվէր. եւ այս չարչարանքը բոլոր մարդկային աղգի համար օրհնութիւն ու Աստուծու

րարիք բերեց: Ընդգէմ կանգնեց արդեօք իւր համար եղած տրոսօքէն ութեան արանջումէր արդեօք այն վճռի համար, որով իւր մարմինն չարչարանքի պիտի մատնվէր: Այ. նորա ազօթքը չի էր կատարեալ հաւատովն Աստուծուն. ոչ թէ ինչպէս ես եմ կամենում, ո՞վ Հայր. ասումէր նա. այլ ինչպէս Քո կամքք է: Եւ ինչի համար էր այսպէս հնազանդ մինչեւ իւր մահն: Արտվճեմեւ ինչ որ ոչ մի ուրիշ մահաւանգու մարդի այնպէս կատարեալ կերպով հասկանալ տուած չէր խիբուստ. նա միտնգամ աչքը ձգելով ապագայ ժամանակին, իմացել էր, որ իւր ցաւն ու չարչարանքը բոլոր մարդկային ազգի փրկութեան, աղատութեան գրաւականը պիտի լինի. որովհետեւ նա գիտէր, որ

Եւսուած էր է:

Մարդկային ազգին կատարելութիւն քարոզողի ու կատարելութեան մեծ ու միակ Տիագորի աշակերտը ճանաչելով ինձ, ես եւս ցանկանումեմ այս համոզմանս մէջ հաստատ մնալ մինչեւ իմ մահս: Այս համոզումիցս ամենեւին յետ չեմ կենդայ: Եթէ որ իմ վիճակս ու հանգամանքներս աւելի մատանան եւս, եթէ որ այն բեռն, որ երկնաւոր Հայրս վերստ բարձումէ, աւելի եւս ծանրանայ ինձ համար, եթէ որ մի օր սիրտս այնչափ կտրուէր ու այնքան թուլանայի, որ Աստուծու նախախնամութեան բնդգէմ տրանջէի, նորա ճանապարհներին խելքս չհասնելուն համար, այն ժամանակ Դու ազատիր ինձ յուսահատութիւնիցս, ո՞վ սուրբ խօսք թէ Աստուծո՞ւ սէր է: Այս մեծ խօսքը Աստուծու ամեն գործերի գաղանիքի բանային լինի ինձ համար, իմ ուխտագնացութեանս ամեն ճանապարհների վերայ սիրտս հովացնող ջուրը լինի, որ ոյժս փրատ գայ ու նորոգվիմ, ուրախ ուրախ յառաջ տանեմ ճանապարհս ու տեղս հասնեմ: Եւ եթէ կան բաներ, որ ինձ մուրթ են մնում, խելքս հասնելով, ու դուր տեղն եմ հարցնում թէ Ի՞նչ հաճար, յոյս ունիմ որ այս բոլոր հանելուկները կլուծվին կպարզվին այնտեղ, ուր որ իմ հաւատս ու հաւատալս երանելի գէմ յանգիման տեսնելու կրփոխվի: Իմ երկրաւոր կեանքիս գործերը կատարելուց, վերջացնելուց յետոյ այստեղ վերջին հառաչս չնորհակալութեան հառաչ լինի, իսկ այնտեղ, յաւիտեանական կեանքում Աստուծուս աթոռի մօտն, առաջին ալելուեաս Եւսուած էր է խօսքը լինի

(Թարգմ.)

Դր. Եղ. Աղ.

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ ՔԱՂՎԱԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Ե.

Ուսուցիչ յարգելի էր Եր. Եր. Եր.

Կան ուսուցիչներ, որոնք զարոց մտած միջոցին կարծումեն թէ զանազան գեղեցիկ ծառերով ու ծաղիկներով լի մի այգու մէջ, որ ընծայումէ իւրեան զուարճալի տեսարաններ: Կան եւ այնպիսիները, որոնք մտնելով զարոցը կոր.